

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94:378:001.32(477-25)“16/18”

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2024/3.1>**Басенко О.Е.**

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ПОЛЬСЬКІ ВПЛИВИ НА СТВОРЕННЯ ТА НАУКОВО-ОСВІТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ XVII–XIX СТ.

У статті розкриваються польські впливи на науково-освітній розвиток Києво-Могилянської академії як одного з перших освітніх закладів Східної Європи. Виявлено суспільно-політичні аспекти, що визначали статус академії, систему навчання, феномен Петра Могили як реформатора у напрямі збереження вітчизняної спадщини та запозичення західноєвропейського досвіду. Прослідковуються етапи її створення, шлях до визнання як однієї з найкращих академій того часу. Згадується про викладання різноманітних дисциплін, проведення дискусій та культурних заходів для могилянців. Завдяки допомозі польських колег освіта в академії покращувалась. Польські вчені неодноразово виступали в ролі меценатів, поповнюючи колекції наукових книг бібліотеки, що давало можливість викладачам та учням поглиблювати знання, вивчати польську, латинську та інші мови. І тому з лав могилянців вийшло багато науковців, які були затребувані в багатьох галузях та займали високі посади. Акцентується увага польського впливу також на релігійну та культурну складові навчання в Києво-Могилянській академії. Освіта в академії мала релігійний ухил, однак Петро Могила, підтримуючи стосунки з польськими та московськими релігійними діячами, намагався, щоб це не стало перешкодою освітньо-культурного розвитку цього навчального закладу. В академії панувала православна віра, вивчалась філософія західноєвропейських мислителів, де була більш виражена концепція вільного мислення. Польський вплив також був помітний в культурній сфері, студенти вивчали театральне мистецтво, писали вірші та поеми, надихаючись польською літературою. У статті заявлені неоднозначні наукові підходи у вивченні цієї проблеми польськими та українськими істориками. Розкрито важливе значення козацтва у розвитку академії, а також роль польської та московської влади, що мала вплив на її статус, значимість, піднесення та занепад.

Ключові слова: Києво-Могилянська академія, польський вплив, наука, культура, релігія, мова, бібліотека, Петро Могила, Теофан Прокопович, Річ Посполита, Росія, бароко, історіографія, козацтво.

Постановка проблеми. Пропольські впливи відігравали важливу роль у створенні та розвитку Києво-Могилянської академії. Академія поєднала в собі дві культури викладання. Щодо філософських курсів, то більше домінували європейські звичаї та традиції, а щодо теології – то російські. Прослідковується також взаємовідносини між козацькою старшиною та польською владою, визначається їх вплив на розвиток академії. Важливим чинником у її формуванні та становленні є питання мови, книгодрукування та культури в цілому. Актуальність цієї проблеми перекликається з сьогоденням. Києво-Могилянська наукова

спільнота і зараз співпрацює з польськими університетами. Допомога та співпраця Польщі з Україною в сучасних умовах російсько-української війни набувають особливого історичного значення, що сприяє покращенню дипломатичних та освітньо-наукових відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовно досліджуються польські впливи на становлення та діяльність української православної церкви Світланою Кагамлик [18]. У своїй роботі історикinja описала релігійний вплив Речі Посполитої на теренах України, зокрема в головному освітньому центрі того часу – в Києво-Моги-

лянській академії. Дослідниця в роботі показала польський вплив на освіту в Україні, як з допомогою польської сторони академія отримала цілі книжкові колекції на польській та латинській мовах. С. Кагамлик розглянула у публікації вплив польських дослідників на творчість та літературні надбання в Києво-Могилянській академії, що звісно вплинуло на розвиток освіти в цілому.

Аналіз літератури з цієї теми переконує, що українські та польські історики розглядали питання наукової співпраці між державами, але їх погляди були неоднозначними. Зауважимо, що у польській науковій думці в XIX столітті сформувалися три наукові школи – Краківська, Варшавська та Львівська, де глибоко вивчалися окремі віхи української історії, що пов'язані з польськими впливами. Цікавість польських істориків до вивчення Києво-Могилянської академії завжди існувала. Однією з ґрунтовних праць польських істориків можна вважати «Akademia Kijowsko-Mohylańska. Zarys historyczny na tle rozwoju ogólnego cywilizacji zachodniej» Олександра Валер'яна Яблоновського (1829–1913) [4]. Він – польський історик, видатний науковець з історії України та східних слов'ян у польській історичній науці того часу. Досліджував XVII століття, яке було часом формування національної самобутності для російської, польської та української націй [21]. Ряд праць О. В. Яблоновського присвячені проблемам історії, етнографії та географії України. Він видав історичний атлас земель Речі Посполитої XVI–XVII ст. та досліджував історію Києво-Могилянської академії [13]. Робота О. Яблоновського про роль Києво-Могилянської академії в історії українського народу є досить цінним джерелом. Однак, якщо російські автори приписували виникнення цього навчального закладу виключно царській владі, то автор розглядав її зародження з точки зору польської освітньої практики та польського освітнього впливу. Також до його здобутків можна віднести велику кількість монографій та статей, присвячених історії України – Руси [19]. Вивченню його творчості присвячено кандидатська дисертація сучасної української дослідниці Н. Весельської [13]. На XX столітті інтерес польських науковців щодо академії трохи зменшився, але зараз вивчення цієї теми знову стає актуальним. Такі польські дослідники, як Р. Лужний [2, 3], Т. Хинчевська-Геннель [1, 29] пізніше також досліджували історію Києво-Могилянської академії та вплив польської наукової думки на руську.

Особливу увагу польські науковці приділяли теології, філософії, літературі. Інформацію про Києво-Могилянську академію було подано в «Historii Kościoła w Polsce», багатотомному виданні 1974 р., де автор Тадеуш Слива (Tadeusz Śliwa) [6] розкрив значення шкільництва в історії православної Церкви, особисту роль Петра Могили та видатних теологів у розвитку наукових знань та їх вплив на західну культуру. Доктор історичних наук Ф. П. Шевченко [30] дослідив роль Києво-Могилянської академії в міжслов'янських культурних відносинах. Українські вчені, такі як М. Симчич [24], Н. Ковальчук [20], І. К. Білодід [10] вивчали роль політичного польського впливу на наукову спільноту Києво-Могилянської академії, відзначаючи особливу роль польського короля Владислава IV.

Постановка завдання. Розкрити польські впливи на науково – освітні напрями діяльності Києво-Могилянської академії протягом XVII–XVIII ст. та виявити історіографічні особливості вивчення цієї наукової проблеми.

Виклад основного матеріалу. У своєму становленні та розвитку Києво-Могилянська академія пройшла особливі етапи та трансформаційні зміни. Сучасна дослідниця Л. М. Алексієвець вказує, «що її становлення відбулося на традиціях княжої доби із врахуванням нових суспільних вимог» [8, с. 55], а суспільно-політична роль Києво-Могилянської академії залежала від державно-правового статусу України протягом XVII–XVIII ст., будучи у межах тих держав, до складу яких вона входила (Польща, Росія). Враховуючи історико-політичні, соціально-економічні та духовні умови України в досліджуваній період, в історії КМА авторка виділяє три функціонально відмінних, політично зумовлених періоди, а саме: I – початок XVII – другу половину 50-х років XVII ст.; II – середину XVII – 60-і роки XVIII ст.; III – 70-і роки XVIII – 20-і роки XIX ст. [8, с. 55].

Без сумніву, важливі політичні процеси впливали на розвиток духовної сфери, шкільництва, писемності та культурні традиції. Так, після укладання Люблінської унії (1569 р.) більшість українських земель, включно з Києвом, увійшли до складу литовсько-польської держави, що в подальшому вплинуло на нищення української мови та культури, ментальність народонаселення, впровадження політики колонізації та окатоличення. Підписання трактату в Андрусові (1667 р.) породило факт переходу до Москви інтелектуальної еліти України (для прикладу: Теофан Прокопович, Стефан Яворський та ін.). Угода про «Вічний

мир» між Росією і Польщею (1686 р.), за яким Лівобережна Україна, Запоріжжя і м. Київ були остаточно приєднані до Росії, також вплинуло на статус, систему навчання та підпорядкування Київської академії, а надалі – відтоку інтелектуальної еліти до Москви, збагачуючи своїм розумом та знаннями чужу російську культуру.

Польський релігійно-політичний вплив відчутним був ще на початку становлення Києво-Могилянської академії. Відомо, що коли постало питання про злиття школи Київського Богоявленського братства зі школою Києво-Печерського монастиря з метою створити академію з курсами філософії та теології нарівні з польськими академіями, то польський король Владислав IV Ваза не дав на це офіційного дозволу, а побоюючись конкуренції, а надав лише статус коледжу [19, с. 48].

Впродовж віків Києво-Могилянська академія була виразником і носієм традиційних рис духовності українського народу, значним фактором формування його самосвідомості, джерелом ідей боротьби за батьківську віру і національну свободу. З самого початку існування вона мала тісні зв'язки з козацькою старшиною, яка надавала їй моральну та матеріальну підтримку. В свій час гетьман Іван Петражицький-Кулага схвалив плани Петра Могили, щодо нового навчального закладу в 1632 р. і надав їй статут. Школа, у свою чергу, виховувала наступне покоління службової еліти. У 1640-х роках, коли православна ієрархія стала на бік Польської корони проти бунтівних козаків, козацькі сини продовжували відвідувати колегіум. Серед них були майбутні гетьмани Іван Виговський, Іван Самойлович, Павло Тетеря, Іван Мазепа, Павло Полуботок. Богдан Хмельницький для підтримки навчального закладу започаткував традицію гетьманських пожалувань колегії грішми, землями та привілеями [5, с. 23].

Засновником Києво-Могилянської колегії є Петро Могила, яка була відкрита у 1632 році. Тоді відбулось злиття Київської братської школи та школи Києво-Печерської лаври. Ця подія ознаменувала другий етап в розвитку історії Києво-Могилянської академії. Петро Могила, будучи архімандритом Києво-Печерської лаври та вступивши до Київського братства, де отримав титул старшого братчика, реалізував заповіт першого ректора Київської Братської школи Йова Борецького, який підтримував школи на Подолі. В цей час Петро Могила вирішив збудувати одну з перших кам'яних споруд Києво-Могилянської академії – трапезну з церквою Св. Гліба і Бориса, де

також проходили заняття, відбувались дискусії та розташовувалась перша бібліотека. Він був прихильником європейської моделі навчання, зокрема польської [29, с. 28]. Польська література певним чином позитивно вплинула на світогляд та переконання могилянців. Це був цінний внесок у розвиток науки та освіти на противагу російській владі. Україна стала посередником в процесі культурного обміну між Сходом і Заходом [2, с. 150].

Бібліотека Києво-Могилянської академії накопичила значну кількість наукових праць з різних країн. Оскільки панівною дисципліною в академії вважалась філософія, то найбільше творів було саме з цієї науки. Серед них такі роботи авторів, як: «Петра Ломбардського, Фоми Аквіната, Бонавентури, Гуго Сент-Вікторського, Гуго Страсбурзького, П'єра Абеляра, Дунса Скота, окамістів XV–XVI ст., Раймунда Лулія, краківського професора Міхаеля Вратіславського, Авіцени, Авероеса, Маймоніда, Суареса, Вазквеза, Овієдо, Аріаги, Толетто та ін.» [25, с. 62].

Думка викладачів Києво-Могилянської академії на рахунок цих філософів та їх творів була неоднозначною, але більшість використовувала інформацію з цих праць для своїх філософських курсів. Особливу роль відігравало саме європейське світосприйняття. Однак в лекційних матеріалах прослідковується переосмислення думок відомих філософів та намагання максимально наблизитись до українських реалій того часу. Це було переплетення українських традицій з європейським бароко і посиленням впливом на теологію та натурфілософію [25, с. 63].

У 1694 році Києво-Могилянська колегія (Collegium Kijoviense Mohileanum) отримала повні привілеї академії і лише в 1701 році вона була офіційно визнана академією Петром I. Але не завжди московська влада була поблажливою до освіти в Україні та допомагала розвитку науки. У 1718 році друкарня була спалена. За наказом Петра I, була заборонена синодальна друкарня в 1721 р. Друкарство в Україні перестало бути важливим чинником розвитку національної культури [3, с. 337].

Пропольські впливи були відчутні в навчальній та науково-методичній діяльності. Засновуючи школу, Петро Могила мав на меті систематизувати навчання, внести свої особливості та відмінні риси. Взявши за взірць досвід сусідньої держави, він перейняв організаційну структуру, методи викладання та навчальну програму єзуїтських шкіл. На відміну від інших православних

шкіл, які наголошували на церковнослов'янській і грецькій мовах, Могилянська колегія надала перевагу латинській та польській мовам [15, с. 38].

Програма бакалаврату, заснована на гуманітарних науках, була розроблена для розвитку базових навичок публічних виступів, а не для передачі сукупності знань і організована на п'ять класів. Три нижчі ступені були по суті граматичними. Їм передував вступний клас, присвячений читанню та письму, а також початковій латинській, польській та слов'янській мовам.

Середній рівень мав два класи, у яких учні починали практикувати латинську прозу та вірші. Перший тривав один рік і забезпечував знання теорії та практики літератури, а також детальне вивчення творів Цезаря, Саллюстія, Лівія, Курція, Марціала, Вергілія та Горація. Читали також польську ренесансну та барокову поезію (Ян Кохановський, Самуїл Твардовський), а пізніше – українську (Іван Величковський). Дворічний клас риторики завершував програму середньої школи. У ході засвоєння правил витонченої композиції вивчалися «Поетика Цицерона» й Аристотеля. В обох класах учні засвоювали багато прозової та віршованої інформації зі світської та біблійної історії, міфології та класичної географії з метою риторики, а не знань. Київські вчителі, як і вчителі польських та інших європейських шкіл, готували власні латинські посібники з поетики та риторики. Збереглося близько сто двадцять посібників XVII–XVIII ст. [22, с. 286].

Вища освіта складалася з трирічної програми філософії, яка відкривала шлях до чотирьох років навчання з більшим релігійним впливом. Не зважаючи на заборону короля, зазвичай викладався якийсь курс філософії, а в 1642–1646 роках був запропонований курс теології. У середині 1680-х років повна програма з філософії та богослов'я отримала постійне місце в навчальній програмі. Логіка, фізика і метафізика були основними частинами програми філософії. Посібники з філософії, підготовлені професорами школи, яких збереглося близько вісімдесяти, переконують, що єдиної системи мислення не існувало, а кожен курс відображав уподобання та здібності викладача [5, с. 23].

У загальному, більшість студентів Києво-Могилянської академії поділялись на дві групи. До першої групи входили діти російських підданих, як правило, частина пов'язана з духовенством, а частина з іншими верствами населення. Друга група – це учні, які приїхали з інших країн, у переважній більшості – з Польщі. Обидві групи

навчалися на рівних і вчилися стільки, скільки самі того прагнули [9, с. 22].

За часів викладання та ректорства в Києво-Могилянській академії Теофана Прокоповича (1711–1716 рр.) польський вплив тільки посилювався. Не дивлячись на тісну співпрацю Т. Прокоповича з Російською імперією, в нього передували європейські методи викладання філософії та риторики. Він привчав своїх студентів до загальноєвропейської моделі розуміння освіти і науки, піклувався про те, щоб якомога більший прошарок населення став освіченим [16, с. 64]. Т. Прокопович був не байдужим до своїх учнів. Для підтримки зацікавленості в їх інтелектуальному розвитку, він листувався з ними, надсилав колишнім вихованцям свої роботи та рідкісну літературу, наприклад: «польська книга про коней Гіппіка, математика Фінея Оронція». Т. Прокопович також отримував книги із зібрань своїх студентів, таких як Я. Маркович та М. Ханенко [16, с. 67]. Зокрема була популярною польська література, яку замовляли випускники Києво-Могилянської академії і яку ймовірно використовував Т. Прокопович для своїх курсів: праця польського історика Й. Пасторія, С. Твадовського «*Wojna domowa*», Д. Братковського під назвою «*Świat po części przezytany*», яку було видано у Кракові 1697 р. [16, с. 81].

Студентам Києво-Могилянської академії, окрім філософських та богословських дисциплін, прищеплювалась любов до культури як української традиційної, так і до європейської, зокрема польської. Найулюбленішими предметами для могилянців були поетика та риторика, де їх вчили театральному мистецтву, написанню віршів, поем та іншим різновидам літературної творчості [16, с. 76].

Окрім запозичення від європейців культурного надбання, в Києво-Могилянській академії робився акцент і на точні науки. Наприклад Т. Прокопович ввів до курсу з філософії курс математики (арифметика, геометрія). Викладачі пояснювали ті чи інші явища з наукової точки зору, вчили спостерігати та експериментувати, узагальнювати та робити висновки [16, с. 84].

Наукові тези, написані сучасним науковцем Я. М. Стратієм, є цінними тому, що в них подано бібліографічний опис рукописних та деяких друкованих курсів лекцій, а також витягів з них, які використовувались в Києво-Могилянській академії в XVII–XVIII ст. До кожного лекційного курсу подається короткий історико-філософський опис та відомості про професорів, які його викладали. Зміст найбільш цінних лекційних матеріалів був

наповнений уривками з текстів, вперше перекладених з латинської мови на російську [17, с. 268].

На припущення видатного науковця викладання філософії в єзуїтських колегіях у Польщі (XVI–XVIII ст.) Романа Даровського, всі тези до заняття обов'язково готував викладач, який читав цей курс. Студент, що мав захищати їх, до написання матеріалу не мав жодного стосунку. Така сама практика панувала і в Києво-Могилянській академії [12, с. 37].

У Києво-Могилянській академії було створено поняття духовного розуму, яке поєднує знання та віру. Тому, як написав у XVII ст. київський митрополит Ісає Копинський: «Розум вищий за віру, бо веде до неї» [20, с. 9]. Хвала цьому духовному (моральному) розуму, яке знаменує не тільки проголошення істин, але і життя в них втілюється, стає альфою і омегою не тільки просвітницької діяльності Києво-Могилянської академії, але й дороговказом життя для її вихованців. Таким чином, духовний розум постає як знання, сполучені з мудрістю, як об'єднання інтелекту та моралі, що виступає проєкцією архетипу софійності» [20, с. 9].

Період пастирства київського митрополита Петра Могили був часом нормалізації східної церкви та доби відродження руської культури на польських землях. Початком цього відродження стала внутрішня реорганізація Церкви, реформа літургії та відродження богословської рефлексії, що супроводжувалося динамічним розвитком православної освіти, літератури та друкарства. Кілька років в Україні динамічно саме тоді формується автономна модель культури, в якій вона остаточно об'єднує латино-польські та візантійсько-слов'янські елементи [12, с. 187].

Польські впливи стали дуже помітними у книговидаванні. В Києво-Печерській друкарні було створено спеціальний відділ, де друкувались книжки польською та латинськими мовами, які використовувались для навчання в Києво-Могилянській академії, оскільки вони одразу закривали декілька потреб. По-перше, православна церква була задоволена такою літературою для навчання в академії, а по-друге, це значно збагачувало культурний процес [18, с. 216].

Перехід частини України під вплив Московії відкрила для російської території нових науковців та церковників. Києво-Могилянська академія була одночасно найбільшим навчальним закладом у царських володіннях. Подібно до Чернігівського та Харківського колегіумів, тут давали класичну освіту. Викладання тут відбувалося

переважно латинською та польською мовами. Мовне питання було актуальне в Україні, московський діалект протистояв східнослов'янському, західнослов'янському та європейському діалектам. Мовне питання в Україні змусило більше контактувати Московію з Європою [7, с. 118].

У 1640 р. Петро Могила звернувся до московського царя Михайла Федоровича з пропозицією відкрити у Москві школу, в якій викладачі з Києва навчатимуть «грамоті грецькій і слов'янській». Київський вчений Єпіфаній Славинецький створив у середині XVII ст. у Москві при Чудовому монастирі «латинську» школу, де вперше викладали латинську мову. Випускники Київської академії здійснили реорганізацію першої в Росії школи вищого типу – Московської слов'яно-греко-латинської академії за зразком Києво-Могилянської академії. Протягом 1701–1762 років до Московської академії з Києва виїхало дев'яносто п'ять викладачів і студентів. За цей час із двадцять одного ректора академії вісімнадцять були київським вченими, а з двадцяти п'яти префектів – двадцять три. У Росії киевомогилянські вихованці посідали митрополичі, єпископські кафедри, були членами Синоду [27, с. 29].

У шістнадцятому столітті і протестанти, і католики спочатку намагалися використовувати церковнослов'янську мову у своїх школах і публікаціях в Україні, але потім зрозуміли, що найкраще користуватись польською. На відміну від усіх інших, польська була водночас живою мовою і мовою культури. Польська мова найкраще відповідала їх потребам у викладанні дисциплін. Більшість офіційних документів в Україні почали писатись польською мовою [7, с. 107].

Для багатьох студентів та професорів академії другої пол. XVII – поч. XVIII ст. польська мова була літературною, якою вони писали свої твори, зокрема вірші та полемічні праці. Чимало випускників академії продовжували свою освіту у польських навчальних закладах [27, с. 38].

У середині XVII ст. польськомовний літературний діалог досяг свого апогею, проте значною мірою себе вичерпав. Власне барокова польськомовна проза того періоду не містилась у звичних рамках богословсько-суспільного переконання, література виокремилася з інтегрального комплексу наук і виявила себе як незалежне творче явище, основане передусім на художності [26, с. 219]. Найбільш вагомий вклад у розвиток киево-могилянського етапу польськомовної полеміки зробив Лазар Баранович, увівши літературний процес України у власне барокове русло своїм

твором «Nowa Miara Starey Wiary». Твори М. Смотрицького стали основою, на якій вибудовувалося літературне бароко від самих його витоків, то «Nowa Miara...» Л. Барановича засвідчила високий рівень розвиненого барокового стилю, зі словесною грою, риторичною іронією тощо [26, с. 223]. Пізніше вийшла друком монографія Р. Радишевського «Українська поезія польською мовою кінця XVI – початку XVIII століття». Автор проаналізував твори ранньобарокової поезії та зв'язки барокової поезії з освітніми та релігійними реформами П'ютра Мохії. Велику частину свого дослідження автор приділив, зокрема, Лазарю Барановичу, учневі Петра Могили. Частину праць, пов'язану з польською літературною традицією, Р. Радишевський пояснює так, що ця творчість виявляє риси зрілого українського бароко [1, с. 62].

У політичному житті та літературі України польська мова у XVII столітті була звичним явищем. «Збережений в Могилянській колегії православний характер мав таке саме місце, як і польський характер», – писав кілька десятків років тому видатний польський дослідник історії академії Александер Яблоновський [4, с. 86]. Протягом свого існування КМА мала польські, російські та європейські впливи. Навколо неї гуртувалися кращі освітні та наукові сили, для яких основною метою було просвітництво, служіння науці та суспільству, боротьба за відродження державності України. Відомо, що в першій чверті XIX століття Академія втратила самостійність як світського навчального закладу. Побоюючись зростання та подальшого розповсюдження українського національного руху, 14 серпня 1817 р. указом Священного Синоду Російської імперії Києво-Могилянську академію було закрито.

Києво-Могилянська академія виховувала майбутніх видатних митців, науковців, козаків, шляхтичів, для яких головною метою було навіть не отримати наукові знання та навички, а знайти себе як особистість з певними чеснотами для отримання вищого блага, розуміння себе та всесвіту [16, с. 87].

Висновки. В ході дослідження проблеми було виявлено, що особливими періодами у вивченні проблеми є друга половина XIX століття, коли вперше досліджуються витoki КМА, персоналії, зміст освіти та польські впливи на діяльність цього освітнього осередку. Найбільш плідним у вивченні проблеми є новітній період – час відродження цього навчального закладу в незалежній Україні (1992 р.). У роботах польських та українських дослідників має місце неодно-

значне трактування витоків та окремих періодів діяльності КМА. Дослідник О. Яблоновський [4] розглядав її зародження з точки зору польської освітньої практики та польського освітнього впливу, вказуючи при цьому, що в академії було збережено і «руський, і польський характер». У роботах науковців знаходимо також твердження, що історична обумовленість створення та діяльності Києво-Могилянської академії об'єднала в собі об'єктивні чинники впливів Речі Посполитої, Московії та особисте бажання Петра Могили. Ранні роботи з історії КМА представлені відомими церковними діячами істориками церкви XIX ст. такими як київський митрополит Є. Болховітінов [11] та С. Т. Голубевим [14]. Першим українським узагальнюючим ґрунтовним дослідженням з історії Києво-Могилянської академії була праця З. І. Хижняк, «Києво-Могилянська академія: суспільно-політичні й ідеологічні передумови виникнення вищої освіти на Україні» [28]. Дослідниця на основі залучених архівних матеріалів розкриває важливі питання історичних витоків та організаційного становлення КМА, взаємовпливи з іншими слов'янськими країнами. У 1994 р. вийшла книга В. Микитася [23] «Давньоукраїнські студенти і професори», у якій досліджується життя та навчання у братських школах та в КМА відомих українських учених, а також їх навчання в західноєвропейських університетах. Нові підходи у вивченні питань ролі та значимості КМА як інституції та її роль в суспільно-політичному житті України XVII–XVIII ст. демонструє дослідниця Л. М. Алексієвець [8, 9] та доводить її важливу роль у відродженні та розвитку української держави, формуванні нової тогочасної політичної, військової та культурної еліти та становленні й розвитку передових європейських тенденцій в освіті та науці.

Суспільно-політична роль Києво-Могилянської академії залежала від державно-правового статусу України протягом XVII–XVIII ст. у межах тих держав, до складу яких вона входила. Звісно пропольські настрої в академії домінували в часи, коли українські землі були у складі Речі Посполитої. Використовувалась польська мова для викладання освітніх дисциплін, була збережена єзуїтська система навчання, а водночас, запозичувались інші європейські звичаї та культура. Система освіти в академії поділялась на відповідні рівні, акцент викладання робився на філософію та теологію. Засновник академії Петро Могила прагнув зберегти національні традиції української школи, а поряд з цим запроваджував латинську, бо

на той час це була ознака освіченості. Вивчення церковно-слов'янської мови зберігало та розвивало освітні традиції Київської Русі. Водночас П. Могила прагнув забезпечити українцям самостійність від польського та російського впливу. Всі свої сили він направляє на реформування національної освіти та православної церкви. Відомо, що початкову освіту він здобув у Львів-

ській братській школі, а потім навчався у Франції та Нідерландах. Саме тому він і був прихильником європейської моделі навчання, розуміючи те, що поєднання вітчизняної освітньо-духовної спадщини з ідеями західноєвропейського світу сприятиме залученню українського народу до культурних надбань інших держав та подальшого розвитку незалежної цивілізованої держави.

Список літератури:

1. Chynczewska-Hennel T., Akademia Kijowsko-Mohylanska: Historia i wspolczesnosc. *Przegląd Hłuzny R., Teofan Prokopowicz a literatura polska. Z dziejów związków literackich polsko-ruskich na przełomie XVII i XVIII w. Slavia Orientalis*. 1965. № 3. S. 331–345.
2. Pisma Aleksandra Jablonowskiego: T. 3. Warszawa, 1911. 126 s.
3. Sevēenko L., The Many Worlds of Peter Mohyla. *Harvard Ukrainian Studies. The Kiev Mohyla Academy*. June 1984. vol. 8. no. 1/2. S. 9–40.
4. Śliwa T. Życie religijne i działalność kulturalna Cerkwi prawosławnej. Akademia Mohylańska. Historia Kościoła w Polsce. t. I do roku 1764, cz. 2 od roku 1506 / red. B. Kumor, Z. Obertyński. Poznań. Warszawa, 1974. S. 320–323.
5. Snyder T. The reconstruction of nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus, 1569-1999. *New Haven : Yale University Press*. 2003. 384 p.
6. Алексієвець Л. М. Києво-Могилянська академія і європейський світ. Тернопіль, 1999. 68 с.
7. Алексієвець Л. М. Нові підходи у визначенні ролі Києво-Могилянської академії в суспільному житті України. (XVII—XVIII ст..) Наукові записки, Т. 18. Ювілейний випуск. С. 19–23.
8. Білодід І. К. Києво-Могилянська академія в історії східнослов'янських літературних мов. Київ, 1979. 200 с.
9. Болховитинов Е. Описание Киево-Софийского собора. Київ, 1825. 111 с.
10. Булгаков М. История Киевской Академии. СПб., 1843. 226 с.
11. Весельська Н. Історія Києво-Могилянської академії у дослідженнях польського історика Олександра Яблоновського (1829–1913 рр.). Славістична збірка (III). 2017. С. 168–174.
12. Голубев С. Древние и новые сказания о начале Киевской Академии. Київ, 1885. 35 с.; Киевская Академия в конце XVII и начале XVIII ст. Київ, 1901. 101 с.
13. Денисенко В. Феномен Петра Могили як фундатора Києво-Могилянської академії. Пам'ять століть. № 2. 2006. С. 36–42.
14. Дзюба О. М. Вихованці Києво-Могилянської академії: українські мемуаристи Я. Маркович та М. Ханенко (перша половина XVIII ст.). *Український історичний журнал*. 2016. № 3. С. 64–87.
15. Захара І. С. Киево-Могилянская академия и польская культура к. XVII – н. XVIII в. : Сб. науч. тр. Исторические традиции философской культуры народов СССР и современность Київ, 1984.
16. Кагамлик С. Польські впливи на становлення та діяльність української православної церковної еліти ранньомодерного часу. *Київські полоністичні студії*. 2016. Т. 28. С. 212–220. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000739782> (дата звернення: 17.08.2024).
17. Києво-Могилянська академія в документах і рідкісних виданнях з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. НАН України. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського; Інститут рукопису. За ред. колегія Л. А. Дубровіна (відповід. ред.), О. С. Боляк (відповід. секр.), В. С. Брюховецький, Н. М. Зубкова, В. Ю. Омельчук, О. С. Онищенко, П. Т. Тронько, З. І. Хижняк. Рецензенти Г. В. Боряк, В. С. Шандра. Київ, 2003. Частина II (Документи з історії Києво-Могилянської академії за матеріалами фондів Інституту рукопису (1615-1917)). 480 с.
18. Ковальчук Н. Києво-Могилянська академія як фортеця духовності та європейської освіти в контексті метасторії. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2013. Вип. 3-4. С. 7–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NPO_2013_3-4_3 (дата звернення: 05.03.2023).
19. Корнієнко М. Значення Києво-Могилянської академії в історії – полеміка трьох історіографій (польський історик Яблоновський та його опоненти). *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Історичні науки*. 2010. Вип. 13. С. 261–270. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_i_2010_13_31 (дата звернення: 07.04.2023).
20. Кудрявцев П. П. Освітні мандрівки вихованців Київської академії за кордон у XVIII ст. Київ, 1914. С. 286–294.
21. Микитась В. Л. Давньоукраїнські студенти і професори. Київ, 1994. 288 с.

22. Симчич М., *Philosophia rationalis* у Києво-Могилянській академії компаративний аналіз могилянських курсів логіки кінця XVII – першої половини XVIII ст.: монографія. О. Власюк. Вінниця, 2009. 238 с.
23. Стратій Я. Розвиток філософської та політико-правової думки в Києво-Могилянській академії. Київ, С. 61–75. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/149246054.pdf> (дата звернення: 27.05.2023).
24. Сухарева С. Особливості польськомовного дискурсу в українській літературі киево-могилянської доби. *Волинь філологічна: текст і контекст*. 2011. Вип. 12. С. 219–226. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vfik_2011_12_28 (дата звернення: 20.05.2023).
25. Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник: Випуск 3. За ред. М. М. Варварцева. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2012. 315 с.
26. Хижняк З. І. Києво-Могилянська академія : суспільно-політичні й ідеологічні передумови виникнення вищої освіти на Україні. *Знання*. Київ, 1991. 80 с.
27. Хинчевська-Геннелъ Т. Києво-Могилянська академія в польській історичній науці. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2015. Т. 176. С. 25–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfn_2015_176_7 (дата звернення: 17.04.2023).
28. Шевченко Ф. П. Роль Києва в міжслов'янських культурних зв'язках у XVII–XVIII ст. Київ, 1963. 44 с.

Basenko O.E. POLISH INFLUENCES ON THE CREATION AND SCIENTIFIC-EDUCATIONAL DIRECTIONS OF ACTIVITIES OF THE KYIV-MOHYLYAN ACADEMY XVII–XIX CENTURY

The article reveals Polish influences on the scientific and educational development of the Kyiv-Mohyla Academy as one of the first educational institutions in Eastern Europe. The socio-political aspects that determined the status of the academy, the education system, the phenomenon of Peter Mohyla as a reformer in the direction of preserving the national heritage and borrowing Western European experience were revealed. The stages of its creation, the way to recognition as one of the best academies of that time are followed. It mentions the teaching of various disciplines, holding discussions and cultural events for Mogilians. Thanks to the help of Polish colleagues, education at the academy improved. Polish scientists repeatedly acted as patrons, replenishing the library's collections of scientific books, which gave teachers and students the opportunity to deepen their knowledge, learn Polish, Latin and other languages. And that is why many scientists emerged from the ranks of Mogilians who were in demand in many fields and held high positions. Attention to the Polish influence is also emphasized on the religious and cultural components of education at the Kyiv-Mohyla Academy. Education at the academy had a religious bias, but Petro Mohyla, maintaining relations with Polish and Moscow religious figures, tried to prevent this from becoming an obstacle to the educational and cultural development of this educational institution. Orthodox faith prevailed in the academy, the philosophy of Western European thinkers was studied, where the concept of free thinking was more pronounced. Polish influence was also noticeable in the cultural sphere, students studied theater arts, wrote poems and poems, inspired by Polish literature. The article states ambiguous scientific approaches to the study of this problem by Polish and Ukrainian historians. The important importance of the Cossacks in the development of the academy, as well as the role of the Polish and Moscow authorities, which had an impact on its status, significance, rise and fall, are revealed.

Key words: Kyiv-Mohyla Academy, Polish influence, science, culture, religion, language, library, Petro Mohyla, Teofan Prokopovich, Polish Commonwealth, Russia, baroque, historiography, Cossacks.